

חבל נחלתו

לחלק מהרפת המרוחק. ובע"ה נקוה שהעירובין ישארו במקומם ולא ינטלו ע"י רועים וכד', ואנשי המחנה ושומריה יוכלו לעבור למקום השכן בשבת.

סימן יב

מצה שרויה בפסח

שאלה

מהי חומרת דין מצה 'שרויה', והאם ניתן להתיר את המנהג כדין התרת נדרים?

תשובה

א. החשש העולה מדברי הפוסקים לחומרת 'שרויה' הוא מחמת שיש קמח שלא נאפה, בתוך מעין 'כיסים' במצה, ובמגע עם מים הקמח יחמיץ. חשש נוסף הוא שאם מקום הכנת הבצק הוא מקום האפיה מתפזר קמח דק על המצות המוכנות והוא יחמיץ במגע עם מים. חשש נוסף, בדומה למנהג איסור קטניות, שיטעו בין קמח מצה לקמח רגיל וישתמשו בו. לשני החששות הראשונים לא חששו הראשונים כלל, ורק בדברי האחרונים מדובר על 'אנשי מעשה' שנוהרים מ'שרויה'. מדוע הפך מנהג זה דוק לאיסור חמור שחצרות חסידות רבות נהגו בהן – לא מצאתי מקור לכך. לעומת זאת מצאתי במפורש בראשונים שלא חששו לאיסור זה.

ב. בפסחים (מ ע"ב) מבואר: "רב פפי שרי ליה לבורדיקי דבי ריש גלותא לממחה קדירה בחסיסי. אמר רבא: איכא דשרי כי האי מילתא בדוכתא דשכיחי עבדי? איכא דאמרי: רבא גופא מחזי לה קידרא בחסיסי". היינו, רבא הקשה מדוע מותר לממחה קדירה בחסיסי במקום עבדים, ולא"ד הוא

עצמו התיר. מהו חסיסי, בראשונים שלשה פירושים: רש"י פרש קמחא דאבישונא (חיטה שנקלתה כשהיא ירוקה עדיין וטחונה לקמח והחשש הוא שהקליה לא תמנע ממנו את החימוץ). תוס' (ד"ה רבא) הקשה על רש"י שקמחא דאבישונא נאסר בפסח, ומפרש שהמדובר בקמח עדשים שאינו מחמיץ (ע"י מהרש"א פסחים שם). הר"ף, הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ה ה"ה) ועוד ראשונים פרשו שחסיסי הוא קמח מצה, ומפורש עולה מדבריהם שקמח מצה אינו מחמיץ ולא חששו לקמח על המצות או בתוכן, והגמרא דנה האם במקום עבדים יחוושו לכך שיטלו קמח רגיל במקום קמח מצה. כך כתב הר"ף (פסחים יב ע"ב): "אבל בחסיסי שרי דהא רבה גופיה מחזי ליה בחסיסי פירוש חסיסי מצה אפיה שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים ומוללין בה את הקדרות".

והר"ף גיאת (הל' פסחים, עמ' ש) כתב: "למימח בחסיסי שרי, פי' למלול את הקדרה בפת מפרכין אותה עד שנעשית קמח ומוללין בה דרבא מחזין לה בחסיסי. ובמקום דחיישנא דילמא אתי למיטרך עבדין כי הא דרב פפא שדא לבור דקאי דבי ריש גלותא פי' מבשלין, למימחי בחסיסי. אמר רבא איכא דשרי כי הא מלתא בדוכתא דשכיחי עבדי, טעמא דאיכא עבדי דלא מעלי ועבדי איסורא הא לאו הכי לא". וכן כתב הריטב"א (פסחים מ ע"ב): "רבא מחזי ליה קידרא

חבל נחלתו

בכנסת הגדולה (בי"י סי' תסא) שהאריך". היינו כנה"ג אסר להשתמש בקמח מצה משום חשש החלפה בקמח רגיל מחמת מקרה שהיה במקומו.

ובברכי יוסף (סי' תסג ס"ק ב) העיר: "הרב פר"ח התיר לעשות פאנאדי"ם וכיוצא מקמח מצה אפויה ולא חיישינן למראית הניין, ודלא כהרב כנה"ג, דאין לנו לגזור גזרות מדעתינו, ונהגין בכמה מקומות לעשות ממצה אפויה סופגנין, וגם הכנה"ג כתב שאין לגזור בסופגנין אלא בדברים הנהוגים לעשותם בימי שנה. ע"ש באורך סי' תס"א. ומצאתי לראב"ן דף ע"ג עמוד ב' (פסחים סי' תלד, ווארשא, דף לד ע"ד) שכתב וז"ל: ומצה אפויה שבישלה כמו שעושין מאכל שלקות וגם לתינוקות מאכל פרפל וכו', ומיהו אינו טוב לעשות פרפיל שלא יעשו גם מקמח, וטוב הוא לאסור זה מפני זה, עכ"ל. וזה סמך גדול לדברי החכמים שהביא גזרתם הרב כנה"ג. ומיהו גם ראב"ן בדרך טוב קאמר".

ולמעשה, לא חששו האחרונים לדברי כנה"ג. ובימינו ברור לכל שאין משתמשים כלל בקמח תבואה רגיל בפסח, ואין טעם להימנע משימוש בקמח מצה מחמת זה. אולם לגבי החברות האופות עוגות כל השנה מקמח, ובפסח בקמחים המותרים, יש חשש החלפה ומן הראוי לעשות סימן ברור שהמוצרים נאפו מקמח מצה או קמח תפוז"א ולא מקמח רגיל.

ד. האריך מאד בנושא ה'שרויה' בשערי תשובה (סי' תס ס"ק י) ונביא חלק מדבריו. לאחר שהוא מביא דברי כנה"ג והפר"ח החולק עליו הוא מוסיף: "וכן במדינתנו אין חוששין לזה שכל אשה יודעת שהקמח שמשתמשין בו בפסח היא ממצה אפויה וכתושה או טחינה, רק שיש אנשי מעשה

בחסיתי. עיקר הפירוש שהוא קמח הנטחן ממצה אפויה, וקמ"ל דאפוי שבשלו מותר ואפילו לכתחילה ולא גזרינן ביה מידי אלא היכי דשכיחו עבדי דגזרינן דילמא אתי למיעבד בקמחא דעלמא". וכן כתבו: ספר האורה (ח"א פון דין לישה), העיטור (הל' מצה ומרור, קכט ע"א, בשם רבינו חננאל), ראב"ה (ח"ב פסחים סימן תפב), רא"ש (פסחים פ"ב סי' כח), מאירי (מ ע"ב), רבינו ירוחם (תוא"ח נ"ה ח"ה).

והטור (או"ח סי' תסג) כתב: "אין מוללין הקדירות פירוש שנותנין קמח בתוך המאכל להקפותו בין אם יתן הקמח תחלה בין אם יתן החומץ תחלה ואפי' בקמחא דאבישונא שהוא קמח העשוי מקליות שנתייבשו בתנור ואין מחמיצין אפי"ה אסור דחיישינן שמא לא נתייבשו כל צרכן ומחמיצין, אבל במצה אפויה וטחונה מותר ולא חיישינן דילמא אתי לאחלופי בקמח, וכן בקמח עדשים ושאר קטניות שרי שאינו מחמיץ. ורי"ף וכן א"א ז"ל כתבו סתמא להיתרא במצה אפויה, ובגמרא קאמר דאפי' במצה אפויה אסור היכא דאיכא עבדי שמזוללין במצות או כיוצא בזה דאיכא למיחש דאתי לשרויי אף בקמחא".

וכן פסק בשו"ע (או"ח סי' תסג ס"ג): "כרמל שמחהבין אותו באור וטוחנין אותו, אין מבשלים הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלים אותו, וכן כשמוללין הקדירות החדשות (פירוש שנותנים קמח לתוך המאכל להקפות), אין מבשלים בהם אלא מצה אפויה שחזר וטחנו אותה".

ג. והמגן אברהם (סי' תסג ס"ק ה) העיר: "ובקושטנטי"נא נהגין איסור לעשות פאטשי"לש או לטגן דגים במצה אפויה משום דאתי לאיחלופי, אבל בסופגנין מותר, ע"ש

מטעמא דכתיבנא..."

ומוסיף בשע"ת להוכיח כן ומחלק בין קמח מצה שאף אם יש בו גרגרי קמח שלא נאפו אין בהם כדי חימוץ לבין מצה שרויה או מבושלת במים שיש להחמיר בה יותר.

"אך רבים ושלימים שאוכלים ממצה שרויה ומבושלת אנ"פ שאינה כתושה וטחונה, וע"כ דטעמייהו כמש"ל דלא מחזקינן איסורא שמא יש קמח בעין שנשאר בשעת לישה רק היכא שהוסיף מיא והוסיף קמחא באמצע הלישה אבל בסתמא לא חיישינן ויש להם שיסמוכו על עמוד העולם הגאון חכם צבי ז"ל כאשר העיד עליו בנו הגאון ז"ל בשאלת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ה שכתב על דבר אחד שהחמיר שלא לשתות אפי' עם קוסטין צוקיר וגער בר שמפני חשש רחוק כי האי אין למנוע משמחת יו"ט והביא לו ראיה מדברי אביו ז"ל ע"ד מצה שרויה שהחמירידי פורשים מהם והוא ז"ל סתר כל דבריהם וסוף דבריו עול' כה"ג כו' (ר"ל שג"כ אמר שאין למנוע משום שמחת י"ט) עכ"ל וכן כתב הגאון ז"ל בספר מור וקציעה סי' זה דפאנדי"ש היינו מוליית"א כפשטידא שעושינן מקמח ואפילו לשה במי פירות אבל העשויה ממצה טחונה ודאי שריא אפילו נילוש במים אנ"ג דיש מחמירין לית דחש להא וראינו מחסידי עולם שאכלוהו עכ"ל ומ"מ הרוצה לקדש עצמו במותר לו שלא לאכול מצה שרוי' או מבושלת אפילו טחונה וכתושה אין מזניחין אותו כמש"ל סי' תנ"ג משו"ת דברי יוסף שאותם שנהגו לאכול מצה של כל הפסח מחטים שמורים משעת קצירה אין בזה לא משום יוהר"א ולא משום מחלוקת ולא משום לא תתגודדו".

ובסוף דבריו עוסק בחיוב התרה למי שנהג כן, והאם יכול לנהוג היתר אף ללא התרת נדרים כיון שלא קבלו בפירוש

שמחמירין על עצמם ואין אוכלים שום מצה שרויה או מבושלת במים שחוששין שמא נשאר בה מעט קמח שלא נילוש ויתחמץ עכשיו ע"י השרי' או הבישול"...

ומוסיף: "ועכ"פ נראה דאף המחמיר מהאי טעמא א"צ להחמיר שלא לטבל מצה אפריה במים או במשקה אם נותן מיד לתוך פיו דפשיטא דאין בזה שיעור להחמיץ כלל וכן מובאר מדברי מג"א לקמן סי' תס"ו ע"ש ומכ"ש לטבל בתוך יין שהוא מי פירות"...

וממשיך: "והרבה מקילין בכל ענין וס"ל שאין לחוש לזה רק בתוספות קמח באמצע הלישה הא לא"ה לא חיישינן כלל שמא נשאר קמח שלא נילוש דאחזקי איסורא לא מחזקינן, וגם נראה שהתחלת חומר זה יצא ממה שהיו נוהגין מקדם לעשות על פסח מצות עבות הרבה אף שלא היה כשיעור טפח מכל מקום היו עבות הרבה ומהם היו עושים הקמח לפסח ע"י גרירה ברי"ב אייז"ן: והוא מלתא דשכיחא טובא שימצאו מהם מה שלא נאפה יפה באמצע כפי הצורך וגם ע"י שהעוזרים בעריכה אין הידים עסקניות כ"כ בעיסה שבקל גומרים מלאכת' שוה' לפעמים כמה מצות על השלחן בלא עסק טרם נתינה לתנור כידוע ולכן החלו אנשים יראי ה' לפרוש מלאכול מה שנעשו מקמח מצה אפרי', ובאמת שראוי לכל מורה בעירו להשגיח ע"ז על מעשה אפרי' כשאופים המצות העבות להזהירם מאד על ככה שאפשר שיבואו לידי חשש חימוץ גמור, אבל האידנא איתכשר דרא ורובא דאינשי אין אופין מצות עבות כלל רק ריקקים דקים והקמח נעשה על ידי שמייבשים אותם בתנור ואחר כך טחנו ברזיים או דכו במדוכה ואזדו להו החששות הללו אם לא ניחוש להו שמא נשאר קמח בשעת לישה בתוך העיסה לזה לא חשו

חבל נחלתו

בשפתיו אלא שנמנע מאכילתו.

ה. וכך כתב המשנה ברורה (סי' תנח ס"ק ד): "ודע דמצד הדין מותר לאפות מצה בפסח אך המדקדקים נוהגים לאפות הכל קודם פסח שאם יתערב משהו חמץ בתוכם יתבטל משא"כ בפסח איסורו במשהו. ופשוט דכשנאפה קודם פסח אפילו היה בו משהו חמץ בהקמח כבר נתערב ונתבטל ומותר אח"כ לבשל המצות בפסח דאין חימוץ אחר אפיה ויש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן ואין שורין ואין מבשלין מצות בפסח מחשש שמא נשאר מעט קמח בתוך המצות מבפנים שלא נילוש יפה וע"י השרייה יתחמץ. ועיין בשע"ת סימן ת"ס דמצד הדין אין לחוש לזה דאחזקי איסורא לא מחזקינן ובפרט בימינו שנוהגין לעשות רקיקין דקים. ומ"מ מי שנוהג בחומר זה אין מזניחין אותו וע"ש שהאריך בזה".

ו. הגר"ע יוסף בשו"ת יחוה דעת (ח"א סי' כא) עסק בשאלה זו בקיצור וז"ל: "תשובה: רבינו אליעזר בר נתן, הראב"ן, בפסחים (דף לט ע"א) כתב, שמצה אפיה מותר לבשלה ולשרותה, שאינה באה לידי חימוץ לאחר שנאפית, ויש שאינם רוצים לשרות המצה במרק בליל הסדר, כי ראו את אבותיהם שעשו כן, וכסבורים שהוא משום שלא תחמיק, ואינו כן, שלא נהגו להמנע מלשרות המצה במרק אלא כדי שיהיה טעם מצה בפיהם כל לילה הראשון של פסח, (כמ"ש בברכות לח ע"ב) עד כאן. אולם הגאון רבי שניאור זלמן מלאדי בתשובה שבסוף חלק ה' מהשלחן ערוך שלו, (סי' ו), הזכיר חומר זה, שנוהגים שלא לשרות המצה בפסח, ונתן טעם, שהוא מפני פיזור קמח על גבי המצה, במקום שהקמח והמצה סמוכים זה לזה, וכן יש לחוש למצה שלא נאפית יפה מחמת רוב המהירות,

ונשאר באמצעיתה קמח, וכששורים אותה במים באה לידי חימוץ עד כאן. אולם הגאון יעב"ץ בתשובה (חלק ב' סי' ס"ה), הביא בשם מר אביו הגאון החכם צבי שסתר כל נימוקי המחמירים בזה, והעלה שמוותר לשרות המצה בפסח. וכן הגאון רבי אליהו מוילנא הורה הלכה למעשה לבשל מצה בפסח, ולעשות ממנה כופתאות, כי אפילו אם נחוש שמא נשאר קמח בתוך המצה, כל שהיה בתוך תנור חם אינו מחמיק, וכן מובאר במעשה רב (אות קפ"ג). וכן נהג להקל גם הגאון בעל חתם סופר, וכמו שהעיד בשו"ת הגאון רבי שמעון גרינפלד (חלק א סי' נ"ו). וכן עיקר להלכה ולמעשה להתיר בזה".

ובסיום דבריו כתב שהרוצה להתיר צריך התרת נדרים בחרטה.

ז. וכך כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' סד) לגבי התרת איסור 'שרייה': "ובדבר אם יש עצה להתיר משום שיש לו צורך בזה, הנה אם בא להשתקע במקום שנוהגין היתר ואין דעתו לחזור הותר דיש לו דין המקום שנקבע ישיבתו אף לקולא, ואם לא שינה מקומו צריך להתנהג במנהג אביו ומקומו, ואם מנהג מקומו היה ג"כ להקל ורק אביו נהג להחמיר אין הבן מחוייב להתנהג אלא אם כבר התנהג גם הבן בעצמו בגדלותו אף שהיה זה ממה שהרגילו אביו ולא מצד בחירת עצמו להחמיר. אך א"כ מסתבר דיכול להתיר בשאלה אצל חכם כדין התרת נדרים מכיון שהוא מצד שנהג בעצמו. ועיין בחו"י סימן קכ"ו ובפ"ת שם סק"ה".

סיכום

נראה על כן שבדורנו בקמח מצה ממצת מכונה ניתן להשתמש לאפיה או למלול את התבשיל שכן המצות שלנו

סימן יב — מצה שרויה בפסח

שו"ע הרב בתשובתו שנזכרה לעיל בדברי היחווה דעת כותב שבמי פירות אין כלל לחוש. ולכן קמח מצה שמערבים אותו עם יין או דבש וכד' אין בו כלל בית מיחוש אף לדבריו. ולכן כל מי שנהג מבית אביו שלא לאכול 'שרויה' ורוצה להתיר, רשאי להתיר זאת בהתרת נדרים לפני שלשה ויאמר שמתחרט על כך והם יתירו לו את המנהג¹.

דקות מאד יותר מכל המצות עליהן דברו האחרונים, ואין בהן כיסים שלא נאפו. ומקום הלישה רחוק ממקום אריזתם, ולכן קמח ממקום הלישה רחוק מאד שיגיע וינוח על גבי המצות. קמח מצה נעשה ממצות שבורות אשר נלקחות לטחינה ולהפיכתן לקמח, והיום הדבר ידוע לכל שאין משתמשים בקמח רגיל בפסח, ולכן נראה שכל החששות שהוזכרו ב'שרויה' אינם קיימים כיום. ויש להוסיף שאף בעל

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: כששאלתי את אדמו"ר זללה"ה אם להחמיר בשרוי' אמר לי שלא, וספר לי שני דברים:
(א) אביו זצ"ל היה נוהג שלא לאכול שרוי', ובשנות מלחמת העולם הראשונה, כששרר רעב גדול בירושלים הוא אכל שרוי', וכשנגמרה המלחמה המשיך לאכול.
(ב) הדברי חיים שלח פעם תלמיד שלו לראות איך מתנהל הסדר אצל החתם סופר. התלמיד חזר, וספר שאצל החת"ס אכלו שרוי', אך התלמיד לא אכל. עוד ספר שהחת"ס באמצע הסדר שוחח עם איש אחד. אמר לו הדברי חיים: אני שלחתי אותך לראות איך החת"ס מדבר עם אלי' הנביא, ואתה בא ומספר לי שבבית אדם כזה נהגת חומרה!